

Min konklusion må blive, at denne bog i bibliografisk henseende lader så meget tilbage at ønske, at en ny og forbedret, men ikke nødvendigvis mere omfattende udgave burde udarbejdes. Mangelen på forudgående overvejelser om, hvordan en sådan bibliografi skal se ud og medtage af oplysninger, er helt åbenbare, og nogle af de afslørede fejl og mangler lader formode, at bibliografien ikke bygger på et tilstrækkeligt systematisk oplysningsarbejde. I en ny udgave burde i det mindste også medtages et forfatterregister.

Alle mangler til trods, er det dog et fremskridt, at denne bibliografi er bragt i trykken, da den på en række af de væsentlige områder, men ikke alle, kan være en hurtig hjælp til en første orientering i den store litteraturmasse. Så må man finde sig i, at man risikerer at få titler i hånden i forældede udgaver, i oversættelser, som utrykte dissertationer, hvor de foreligger trykte osv. Vil man derimod igang med et mere dybtgående studium af et eller flere specielle aspekter, vil denne bibliografi på de allerfleste områder være helt utilstrækkelig.

*John T. Lauridsen*

#### WHO WERE THE FASCISTS? Social Roots of European Fascism.

*Stein Ugelvik Larsen, Bernt Hagtvet og Jan Petter Myklebust ed.* Universitetsforlaget, Bergen Oslo, Tromsø 1980. 816 sider NKR. 290,-.

Der er før udgivet samlinger af artikler om fascismen og nazismen. Adskillige gange har det været i den erklærede hensigt at gøre foreløbig status over forskningen og præsentere uenigheden om fascismens væsen, dens oprindelse, dens tilslutning o.s.v. Der er ingen udsigt til, at der i den nærmeste fremtid kan gøres endelig status, så sandt som det nu er et studium i sig selv at holde styr på de mange teorier om fascismen.

44 artikler plus introducerede artikler til afsnittene om hvert geografisk område plus indeks og oplysninger om bidragsyderne, det kommer op på over 800 sider. Dette er i sig selv et overvældende indtryk af den videnskabelige interesse, emnet har haft og stadig har. Med de første 8 artikler viet teoretiske overvejelser og oversigter over andre teoretiske overvejelser er der praktisk talt ikke den synsvinkel, der ikke er anlagt, inklusive naturligvis det synspunkt, at det er meningsløst at betragte de såkaldt fascistiske bevægelser, partier og regimer under eet, uanset om de selv kaldte sig fascistiske eller ikke.

Det betyder også, at enhver kritisk kommentar til den ene eller den anden teori om fascismen allerede findes i bogen, om ikke i de eksplicit teoretiske artikler, så i de mere empirisk orienterede. Skillelinien er ikke klar, kan ikke være det, når udgangspunktet som her oftest er teoretisk og grundlaget for valg af teori ofte er politisk. Synspunkter der i den ene artikel betegnes som endegyldigt forladt af al seriøs forskning, dukker uden blusel op i andre artikler, der med nye raffinementer bygger bastionerne ud på ruinerne af de gamle opfattelser.

Omfattende vælger- og medlemsundersøgelser med opdelinger efter alle tænkelige sociale, økonomiske og geografiske variabler er uomgængelige i forsøget på at besvare bogens titel-spørgsmål. Den allerede aldersstegne hypotese, at småborgerskabet, klemmt mellem storkapitalen og proletariatet udgjorde fascismens massebasis, underbygges endnu en gang med diverse lokalundersøgelser, eller den modificeres til ukendelighed, f. eks. ved at definere småborgerskabet så bredt, at det rummer alt mellem industribaronerne og pjalteproletariatet. Det uundgåelige følgespørgsmål til problemet med, hvem fascisterne var, nemlig *hvorfor* de blev fascister, er endnu vanskeligere at besvare. Medlemskare og vælgerbasis i Det radikale Venstre i Danmark var også for en stor del småborgere. Hvis procenterne af småbønder, skolelærere og karriere-frustrerede akademikere var den samme, hvor meget klogere på fascismen er man så blevet.

En af de store vanskeligheder – måske den største – for en videnskabelig forståelse af fascismen er den udbredte nutidige brug af begrebet som betegnelse for en politisk bevægelse eller en politik, man ikke sympatiserer med. Den oprindelige Komintern-tese om fascismen som den truede kapitalismes sidste lejesvend har haft det lidt svært på det sidste. Den har taget »cui bono argumentet« til sig som en lakmuspapirprøve. Men hvor langsigtet skal kapitalens nytte have været? Selv Krupp må vel have været noget i tvivl i 1945. Komintern-tesen kontrasteres stadig af sin ikke mindre politiske modpol, at fascismen og kommunismen var to alen af eet stykke. Men også den geråder i visse vanskeligheder, fordi den må påberåbe sig ideologiens selvstændige rolle, samtidig med at det er vanskeligt at benægte forskellen mellem fascismens/nazismens og kommunismens ideologi.

I den første artikel advares der, med rette synes det, mod at forveksle fascisme med højreautoritære regimer i almindelighed; men i andre artikler foretages netop en sådan identifikation. De politiske implikationer er åbenbare, om ikke altid eksplicite.

Ovenstående kunne forlede til at tro, at bogen er meget rodet. Det er den ikke. Bogens fortjeneste, at den breder hele forskningsfeltet ud for læseren. Den inddrager studier af fascistiske og nazistiske bevægelser i lande, hvor de aldrig kom til at spille nogen rolle, eller hvor de kun fik betydning, fordi de kunne bruges som kollaboratører for den tyske eller italienske besættelsesmagt. Især siden begyndelsen af 1960'erne er der i stadig større grad lagt vægt på studiet af fascistiske/nazistiske bevægelser udenfor de egentlige hjemlande, Tyskland og Italien. Østrig har påkaldt sig særlig opmærksomhed, ikke blot i den foreliggende bog, hvor der er hele 4 artikler, kun overgået af 5 artikler om Nasjonal Samling i Norge, hvad der næppe er uden sammenhæng med bogens oprindelsesland. Selv nazismen i Island, som udgiverne lidt overlegent kalder en lille ø, er behandlet, hvad enten det nu er af hensyn til det nordiske samarbejde eller for at give indtryk af fuldstændighed.

Udbudet af forklaringer, der gensidigt udelukker hinanden, kan få en på den tanke, at den afgørende variabel endnu ikke er fundet – eller at de forskere, der benægter fællesformlernes gyldighed, har stærke kort på hånden. Men hvad enten man finder det ene eller det andet af disse to synspunkter mest plausibelt, så bidrager bogen i hvert fald til at vaccinere mod den naive, men farlige frygt for, at fascismen stikker hovedet frem igen i samme form som for 50 år siden. Som god videnskab er bogen, netop fordi den fremlægger den manifesterede uenighed på kvalificeret niveau, en solid advarsel mod de nemme og firkantede standpunkter.

Skal man endelig påpege en mangel ved bogen – ud over dens læsefjendtlige sats med meget lille skrift og lange linier – så må det være, at ingen har forsøgt at give en egentlig historiografisk oversigt over fascismeforskningen, hvor ikke blot emnet, men også forskningen om emnet bliver sat i forhold til samfundsudviklingen i almindelighed (det var måske også så meget at forlange) og til den interne historiske videnskabelige udvikling i særdeleshed. Fascismeforskningen har klare politiske implikationer, så en historiografisk behandling af 50 års skiftende og konkurrerende opfattelser ville sætte den nutidige diskussion i perspektiv.

*Henrik S. Nissen*

*Thomas Munch-Petersen: The Strategy of Phoney War. Britain, Sweden and the Iron Ore Question 1939-40. Militärhistoriska Förlaget, Stockholm. 296 sider, ca. 85 SKR.*

Bogens titel lover for meget; undertitlen afgrænser fornuftigvis emnet. Det er ikke et totalbillede af storkrigen, ikke engang af den del, der udspillede omkring Skandinavien. Bogen handler kun i forbifarten om Norge og Finland, for slet ikke at tale om Danmark.